

Johann Sebastian Bach

HOHE MESSE

Dirigent: Peter Dijkstra

PROGRAMMA

donderdag 23 juli

Oude Jeroenskerk

Noordwijk

Peter Dijkstra | Dirigent

Solisten:

Johannette Zomer | Sopraan

Heleen Koele | Sopraan

Rosanne van Sandwijk | Alt

Erik Slik | Tenor

Hugo Oliveira | Bas-bariton

Musica Amphion | Orkest

Vocaal Ensemble MUSA | Koor

10 jaar MUSA

J.S. Bach

Hohe Messe

Musica Amphion

(artistiek leider: Pieter-Jan Belder)

vocaal ensemble MUSA

o.l.v. Peter Dijkstra

Heleen Koele

sopraan

Johannette Zomer

sopraan

Rosanne van Sandwijk

alt

Erik Slik

tenor

Hugo Oliveira

bas-bariton

Donderdag 23 juli 2015, 20:15 uur

Oude Jeroenskerk

Noordwijk Binnen

Beste muziekvrienden,

Niet alleen voor de **Stichting Muziek in Jeroen** is 2015 een bijzonder jaar, maar ook Vocaal Ensemble **MUSA** met dirigent **Peter Dijkstra** beleeft dit jaar een lustrum, hun 2e, en dat vieren we graag samen! Want we zijn er best trots op dat in de vijftien jaar dat wij nu concerten in de Oude Jeroenskerk organiseren, Peter Dijkstra bijna even zoveel keren (13) een concert in de Oude Jeroen heeft geleid. Aanvankelijk met The Gents, vervolgens met het Leiderdorps Kamer Koor en nu alweer voor de zevende keer met MUSA!

We zijn er getuige van geweest dat MUSA als groep een prachtige groei heeft doorgemaakt. De samenwerking van de zangers onderling en tussen koor en dirigent heeft niet alleen geleid tot een grote diversiteit aan repertoire en mooie concerten, ook is er in de loop der jaren in verschillende opzichten een grote saamhorigheid ontstaan die vooral muzikaal tot uiting komt. De prachtige en complexe **Hohe Messe** van **Bach** is het werk bij uitstek om u deelgenoot te maken van de verworvenheden van de afgelopen 10 jaar.

Dit jubileumconcert van MUSA is inmiddels zeer succesvol uitgevoerd in Arnhem, Utrecht en Maassluis. Na vanavond in Noordwijk staat het laatste concert in deze serie van vijf in het Koninklijk Concertgebouw in Amsterdam op het programma.

Wij wensen u een heel bijzondere avond en spreken de hoop uit dat Peter Dijkstra met MUSA nog vele concerten in Noordwijk zal mogen geven!

Overigens wijzen we u graag nog even op het verdere programma van Muziek in Jeroen. Naast de Zomerserie orgelconcerten, met daarin weer een uitstapje naar de R.K. St. Jeroenskerk, melden we nog een bijzonder hoogtepunt in ons lustrumjaar, nl. het concert van de internationaal beroemde **harpiste Lavinia Meijer** op **zondag 25 oktober 2015**. Naast de van haar bekende vertolkingen van de muziek van Philip Glass zal zij o.a. ook werken van Ludovico Einaudi uitvoeren.

Fijn dat u er was en tot ziens bij volgende concerten van Muziek in Jeroen!

Paul F. M. Overmars

Voorzitter

Sopranen

Ruth Becker
 Jessie Ehlhart
 Willemijn de Graaff
 Henne Holstege
 Anne Kan
 Katrien Kempnaers
 Martine Kos
 Christa Lopuhaa
 Pauline van der Meer
 Janet Mol
 Els de Roon Hertoge
 Satu Siiskonen

Tenoren

Henri Bakker
 Paul Bocken
 Gerben Bos
 Ton Edelbroek
 Makiri Mual
 Sam van Nierop
 Theo van Ooi
 Luigi Orsini
 Koos Vleeshouwers

Koorrepetitor

Benjamin Bakker

Alten

Geert-Jan Borgstein
 Rients van Goudoever
 Saskia Hallenga
 Angelique Hoogstrate
 Meike Hylkema
 Wieneke Jansen
 Joukje Jurjens
 Regine Reincke
 Corine Rietveld
 Jolande Schoonenberg

Bassen

Kor Brouwer
 Sander Edzes
 Roeland Gerritsen
 Rimke de Groot
 Tijmen de Groot
 Frits Hali
 Michel van der Kar
 Niec van der Meulen
 Paul-Peter Polak
 Rob van Steen
 Peter van der Velde
 Jeroen Vreugdenhil

Peter Dijkstra, geboren in Roden in 1978, studeerde koordirectie, orkestdirectie en solozang aan de conservatoria van Den Haag, Keulen en Stockholm en behaalde voor deze studies het diploma *summa cum laude* met onderscheiding. Verder volgde hij masterclasses bij vooraanstaande koordirigenten zoals Tonu Kaljuste en Eric Ericson. In 2002 werd hem de Kersjes-van de Groenekanbeurs voor jonge orkest-dirigenten toegekend en met het winnen van de eerste prijs op de Eric Ericson Award 2003 in Stockholm werd zijn internationale carrière in gang gezet.

Sinds 2005 is Dijkstra artistiek leider van het Chor des Bayerischen Rundfunks in München. Sindsdien heeft het koor zich enorm ontwikkeld en is het een graag geziene gast bij de beste orkesten ter wereld. Snel daarna, in september 2007, werd Dijkstra aangesteld als chef-dirigent van het Zweeds Radiokoor.

Inmiddels is hij een gewaardeerd gast bij o.a. het Nederlands Kamerkoor, de BBC Singers, het Ests Filharmonisch Kamerkoor, het Deens Radiokoor, het RIAS Kammerchor Berlijn en Collegium Vocale Gent. Zijn concertprogramma's kenmerken zich door een breed spectrum aan muziekstijlen. Ook bij gerenommeerde orkesten is hij een graag geziene gast. Dijkstra werd als gastdirigent uitgenodigd bij o.a. het Symphonieorchester des Bayerischen Rundfunks, het Münchener Kammerorchester, DSO Berlin, het Swedish Radio Orchestra, het Japan Philharmonic Orchestra, en in Nederland bij o.a. het Gelders Orkest, de Radio Kamer Filharmonie, het Residentie Orkest en het Brabants Orkest.

In Nederland is Peter Dijkstra momenteel vaste gastdirigent van het Nederlands Kamerkoor, artistiek leider van vocaal ensemble MUSA en vaste gastdirigent van vocaal ensemble The Gents. Met dit koor won hij verschillende prijzen op internationale festivals en tourde hij naar o.a. Japan, Spanje, Zweden en Groot-Brittannië.

Peter Dijkstra is erelid van de Royal Swedish Academy of Music. In 2013 werd hem het Gouden Viooltje toegekend, een prijs voor internationaal geëtableerde Nederlandse musici uit Noord-Nederland, en in 2014 won hij de Eugen Jochum prijs. Per 1 augustus 2015 wordt Dijkstra de nieuwe chef-dirigent van het Nederlands Kamerkoor.

Vocaal ensemble MUSA werd in 2005 opgericht en bestaat uit ambitieuze amateurzangers die graag nieuwe muzikale uitdagingen aangaan. Om dat te realiseren zorgt MUSA voor een omgeving waarin op hoog niveau muziek wordt gemaakt. Kwaliteit, intensiteit en enthousiasme staan daarbij centraal. De artistieke leiding van MUSA ligt in handen van oprichter Peter Dijkstra. MUSA organiseert gevarieerde projecten met hoogtepunten uit de koorliteratuur, maar ook met muziek die zelden op de concertpodia te horen is. Het koor heeft een vaste kern van zangers en wordt per project samengesteld, afhankelijk van de programmering.

MUSA werkt regelmatig samen met professionele musici en orkesten. Zo werd er in de afgelopen jaren o.a. samengewerkt met zangers van het Nederlands Kamerkoor, met Lucia Swarts (cello) en Leo van Doeselaar (orgel), met Erwin Wiersinga (orgel), Lidewij Scheifes (cello), Monique Krüs (sopraan), Nienke Oostenrijk (sopraan), Marcel Reijans (tenor) en Jelle Draaijer (bas). Ook werkte MUSA samen met slagwerkstudenten van het Koninklijk Conservatorium, met het UvA-Orkest J.Pzn Sweelinck en het Symfonieorkest van het Prins Claus Conservatorium.

Speciaal voor MUSA werden verschillende opdrachtcomposities geschreven door Jeppe Moulijn, Joost Kleppe en Ed de Boer. In 2012 en 2013 was MUSA live te horen op de radio tijdens het jaarlijkse NPO Radio 4 kerstconcert in Utrecht. In november 2014 trad MUSA live op in het programma Spiegelzaal in het Amsterdamse Concertgebouw. Ook in het Avondconcert op NPO Radio 4 waren regelmatig registraties van MUSA te horen. In december 2015 zal MUSA opnieuw zijn medewerking aan het NPO Radio 4 kerstconcert verlenen.

Met de uitvoering van Bach's Hohe Messe viert vocaal ensemble MUSA op feestelijke wijze zijn 10-jarig jubileum.

Musica Amphion werd in 1993 opgericht door klavecijnist/blokfluitist Pieter-Jan Belder. Het ensemble richt zich op de uitvoering van het zeventiende- en achttiende-eeuwse repertoire op originele instrumenten. Aanvoerder is violist Rémy Baudet, concertmeester van het Orkest van de Achttiende Eeuw.

De musici van Musica Amphion spelen tevens in belangrijke barokorkesten zoals het Orkest van de Achttiende Eeuw, het Amsterdam Baroque Orchestra, De Nederlandse Bachvereniging, het Freiburger Barok Orkest en de Academy of Ancient Music. De meesten genieten eveneens een succesvolle solocarrière.

Musica Amphion speelde tijdens het Festival Oude Muziek Utrecht, het Festival Classique in Den Haag en het Bach Festival Amsterdam en is regelmatig te gast in het Amsterdamse Concertgebouw en op vele andere podia in binnen- en buitenland.

Sinds 2011 initieert Musica Amphion een meerjarig project met de titel 'Bach in Context'. Daarin belicht Musica Amphion, samen met het Gesualdo Consort Amsterdam, Bach's cantates vanuit een niet-alledaagse invalshoek. De cantates worden in de muzikale en liturgische context van hun ontstaan uitgevoerd in verschillende monumentale kerken en zalen in Nederland en Duitsland. Zo wordt het publiek meegevoerd in Bach's denk- en belevingswereld.

Musica Amphion verzorgde de laatste jaren talloze cd-opnamen van o.a. Bach's Brandenburgse concerten, het 'Musikalisches Opfer' en de klavecimbelconcerten. Een opname op het label Quintone met klavierconcerten van Bach en zonen verdiende een 10 in het cd-tijdschrift 'Luister' en werd in de pers gewaardeerd als 'de meest aansprekende barok-cd sinds lange tijd'.

Helder, warm, flexibel en veelzijdig: het zijn woorden die vaak genoemd worden als het gaat over de stem van sopraan Heleen Koele. Ze beweegt zich op alle terreinen van haar vak, of het nu gaat om een oratorium, een opera, een lied of om ensemblezang; alles met hart en ziel. Heleen Koele werkte als solist met orkesten als Concerto d' Amsterdam, Amsterdam Sinfonietta en het Combattimento Consort. Ze zong operarollen als Suor Angelica (Puccini), Euridice (Gluck), Fra Diavolo (Aubert), Il Pittore Parigino (Cimarosa) en Figaro, naar Le Nozze di Figaro van Mozart. Steven Faber en Bernhard Touwen zijn haar vaste pianisten.

Sinds 1998 maakt Heleen Koele deel uit van het Nederlands Kamerkoor

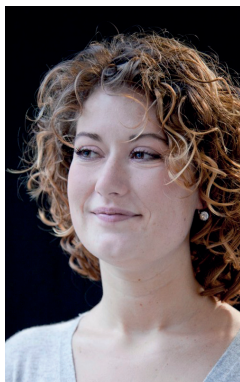
Sopraan Johannette Zomer werkte enige jaren als microbiologisch analiste voordat zij in 1990 haar zangopleiding begon bij Charles van Tassel aan het Sweelinck Conservatorium te Amsterdam. In juni 1997 behaalde zij haar diploma Uitvoerend Musicus.

Het repertoire van Johannette Zomer reikt van de Middeleeuwen tot en met de 20e eeuw, met als gevolg een zeer gevarieerde en omvangrijke concertpraktijk. Zij werkte daarom niet alleen met belangrijke barokspecialisten zoals Philippe Herreweghe, Ton Koopman, Frans Brüggen en René Jacobs, maar ook met dirigenten als Iván Fischer, Valery Gergiev en Reinbert de Leeuw.

In 2009 maakte Johannette haar debuut bij de Nederlandse Opera in Ercole Amante van Cavalli. Onlangs nam zij twee rollen voor haar rekening in Rameau's Platée o.l.v. René Jacobs, eveneens bij de Nederlandse Opera.

In 2013 richtte Johannette Zomer haar eigen ensemble op, het Tulipa Consort.

Alt/mezzosopraan Rosanne van Sandwijk (1983) studeerde klassieke zang aan het conservatorium van Rotterdam bij Roberta Alexander en behaalde daar cum laude haar masterdiploma. Op dit moment wordt zij vocaal begeleid door Margreet Honig.

Rosanne maakte haar debuut bij De Nederlandse Opera in de rol van Prêtresse in Glucks Iphigénie en Tauride met Les Musiciens du Louvre onder leiding van Marc Minkowski. Op het concert- en oratorium-podium was zij onder meer te horen in de passies en cantates van Bach en in werken van Mendelssohn, Haydn, Saint-Saëns en Mahler.

Tijdens het Internationaal Vocalisten Concours te Den Bosch in 2010 werd Rosanne door de internationale jury de Oratoriumprijs toegekend. Tevens ontving zij de Staetshuys Fonds Prijs en de Engagementsprijs van De Nederlandse Opera.

Erik Slik tenor

Tenor Erik Slik studeerde aan het Conservatorium van Utrecht bij Henry Diemer en nam na zijn studie lessen bij Iris dell' Aqua en Margreet Honig. Hij behaalde in 2009 de finale van het Cristina Deutekom Concours.

Als solist maakte Erik Slik deel uit van het Muziektheaterensemble van Theater & Philharmonie Thüringen waar hij partijen vertolkte uit o.a. Nicolais Die lustigen Weiber von Windsor, Lady Macbeth van Shostakovich en Massenets opera Werther.

Erik Slik was ook te zien in Die Soldaten en Parsifal (De Nederlandse Opera) en in Rob Zuidams Rage d'Amours. Bij de Nationale Reisopera zong hij Gonzalve in Ravels l'Heure Espagnole en Don Basilio in Mozarts Nozze di Figaro. Hij werkte met dirigenten als Hartmut Haenchen, Jan Willem de Vriend, Otto Tausk en Carlo Rizzi.

Sinds 2014 maakt Erik deel uit van het Nederlandse close harmony-ensemble Frommermann.

Hugo Oliveira werd geboren in 1977 in Lissabon en begon als zesjarige zijn muziekopleiding aan het Gregoriaans Instituut van Lissabon. Na zijn afstuderen aan de Hogeschool voor Muziek te Lissabon zette hij zijn studie voort aan het Koninklijk Conservatorium Den Haag bij Jill Feldman en Michael Chance.

Hugo Oliveira is gespecialiseerd in barokmuziek, maar zingt ook klassiek-romantisch en hedendaags repertoire. Hij werkte samen met o.a. het London Symphony Orchestra, Les Concerts des Nations, het Schönberg Ensemble en de Ebony Band en dirigenten als Jordi Savall, Marcus Creed en Reinbert de Leeuw. Hij was solist in passies van Bach, missen van Händel, Haydn en Mozart en zong de wereldpremière van de Cantata Verbum Caro van Nuno Corte-Real.

In het kader van het project Europese Barokacademie van Ambronay heeft Hugo Oliveira meegewerkt aan de opera Les Arts Florissants van Marc-Antoine Charpentier, geleid door Christophe Rousset.

Hohe Messe: meesterwerk van de troost

MUSA-koorlid **Makiri Mual** interviewde dirigent **Peter Dijkstra**.
Een gesprek over 10 jaar MUSA, Bach en genialiteit.

Waarom heb je gekozen voor de Hohe Messe van Bach als lustrum-project?

PD: Bij de programmering voor een lustrumproject denk je meteen aan grote werken die een bijzonder karakter hebben. Daarnaast moet het een uitdagend werk zijn, waarmee je een statement kunt neerzetten. Deze drie dingen komen fantastisch samen in de Hohe Messe; het geeft MUSA de gelegenheid om zijn ontwikkeling van de afgelopen 10 jaar te laten zien. De Hohe Messe is een liturgisch stuk dat zijn oorspronkelijke betekenis goeddeels heeft verloren aan de concertpraktijk.

Hoe raakt dit stuk jou als mens?

PD: De liturgische vaste teksten die in de mis gebruikt worden, zijn ontstaan in de loop der eeuwen. Ze zijn gaandeweg meermalen veranderd en zodoende aangescherpt tot een inhoudelijke essentie. De misteksten geven uitdrukking aan de meest uiteenlopende menselijke emoties. Als ze vanuit een innerlijke beleving en een inhoudelijk be-

wustzijn gesproken of gezongen worden, kunnen ze nog steeds heel veel voor mensen betekenen.

Voor mij persoonlijk zijn deze teksten heel erg sterk. Ze geven in combinatie met de muziek van Bach een enorme kracht. Er gaat een enorm troostende werking van deze muziek uit - sowieso van heel veel van Bach's muziek! Het is voor mij als balsem voor de ziel.

De Hohe Messe is een complexe compositie: het is een staalkaart van stijlen, bevat verwijzingen naar het Paaslam en naar Concilies, massieve koren en intieme soli wisselen elkaar af ... hoe integreer je dat in hemelsnaam in één uitvoering?

PD: De genialiteit van de Hohe Messe zit 'em inderdaad in zijn ongehooflijke veelzijdigheid. Bach wist dit alles op een meesterlijke manier te integreren tot een geheel. Al meer dan 15 jaar houd ik me met het werk bezig en heb ik het veelvuldig bestudeerd. Dat gaat verder dan alleen een partituurstudie: je moet ook bronnenmateriaal en literatuur over Bach en de Hohe Messe bestuderen. Op die manier dring je door tot alle lagen van de compositie en leer je het stuk begrijpen. Pas dan is het mogelijk om een visie op het werk te ontwikkelen en deze op de musici over te brengen. Ik denk dat er weinig werken zijn die ik zo goed ken als de Hohe Messe, maar toch word ik steeds opnieuw weer verrast door de ongelooflijke inhoudelijkheid van het werk. Hoe meer ik me met het werk bezighoud, hoe meer respect ik er voor krijg - en hoe kleiner ik me daardoor eigenlijk voel.

Wat zijn je muzikale opvatting over dit veel uitgevoerde stuk? Hoe hou je bijvoorbeeld die tumultueuze koorpartijen transparant?

PD: De grote uitdaging in de Hohe Messe is om de complexiteit van het werk op een logische manier over te brengen. De diverse affecten (gemoedstoestanden) worden door Bach met muzikale motieven uitgedrukt. Ze moeten op een expressieve manier naar voren worden gebracht, maar tegelijkertijd moet de structuur van het geheel transparant blijven.

Een juiste tempokeuze en goede tempoverhoudingen zijn belangrijk, maar het is voor een dirigent de grootste uitdaging om de musici in contact te brengen met de muzikale inhoud en expressie van het werk. Je wilt dat ze in dienst staan van de muziek, dan komt een werk het beste tot zijn recht.

De soli zijn indrukwekkend. Kun je er eentje uitlichten en het bijzondere voor jou toelichten?

PD: Het Laudamus Te in het Gloria is een prachtig, bijna opera-achtige virtuoze aria. De soli van zowel de mezzo-sopraan als de violist zijn duizelingwekkend in zijn virtuositeit, je waant je op dit moment echt in het theater van keurvorst Friedrich August II van Sachsen, waarvoor het Kyrie en Gloria in 1733 geschreven zijn. Het katholieke hof van

Dresden had een indrukwekkende hofhouding en was cultureel zeer geëngageerd. Het orkest van de keurvorst had een zeer hoog niveau en aan het hof zetelden fantastische operazangers. Veel van deze zangers waren uit Italië afkomstig, en uit het uitbundige karakter van het Laudamus Te kun je opmaken dat Bach wist voor welk soort zangers deze compositie bedoeld was.

In de Hohe Messe komt een scala aan emoties voorbij, van wanhoop en diep verdriet tot verrukking en overgave. Waar gaat de Hohe Messe voor jou vooral over?

PD: Voor mij is dit toch vooral een werk dat troost biedt. Het werk gaat over diepe emoties, van zwaar op het gemoed drukkende tot extatische loftuitingen en alles wat ertussenin zit. Dat is iets wat ik weerspiegeld zie in een mensenleven. Bach's opus magnum omarmt al deze aspecten, hij componeerde een mis voor de mensheid. Een liturgische aanleiding bestond immers niet, aangezien Bach voor de Lutherse eredienst en voor zijn cantorpositie aan de Thomas-Schule in Leipzig niet een hele mis hoefde te schrijven. Er moet dus een diepere drijfveer geweest zijn voor Bach om aan het einde van zijn leven dit werk te volmaken. De tekst van de katholieke mis is compleet in z'n vorm en leent zich uitstekend voor een dergelijke grootse compositie met een universele boodschap. Dan doet het er ook niet toe of het werk voor een katholieke of Lutherse eredienst gedacht is. De boodschap is veel belangrijker en groter, en op deze manier is het uiteindelijke Dona Nobis Pacem als een universeel gebed te zien.

Wat is er zo aantrekkelijk om met geschoolde amateurzangers juist dit werk uit te voeren?

PD: De Hohe Messe is een enorme uitdaging voor amateurzangers. Het is mijn ambitie om deze zangers zover te krijgen dit uiteindelijk zélf voor elkaar te krijgen. Als dat lukt, dan is dat niet alleen voor de zangers een geweldig gevoel, maar voor mij ook. Het overbrengen en delen van een muzikale ervaring is erg mooi; de glinstering van muzikale voldoening in de ogen van de zangers te zien is iets prachtigs. Muziek, en zeker de muziek van Bach, verbindt mensen op een hele intense manier met elkaar, en deze binding is bij MUSA bijzonder sterk.

'... non erit finis'. MUSA viert zijn 10-jarig jubileum met de Hohe Messe. Welke werken zou je nog met MUSA willen uitvoeren?

PD: Ik heb een enorme wensenlijst, waarvan MUSA een hoop zou kunnen vervullen! Ik denk in de werken met orkest bijvoorbeeld aan het Requiem van Verdi, Golgotha of In Terra Pax van Frank Martin en Dvorák's Stabat Mater. Als het gaat om de a cappella-literatuur dan ligt er nog een enorme wereld voor ons. Het koor heeft een hele goede a cappella-discipline en kan veel van het moeilijkere repertoire aan. Ook dat is iets waar we ons in de toekomst op gaan richten

Was Bach een oecumeen avant la lettre? Hoe kwam hij er toe, als rechtgeaard lutheraan, een mis te componeren? Het antwoord zou kunnen zijn: hij was een cultureel oecumeen. En een christen met brede visie.

Wanneer bijbel en christendom een inspiratiebron zijn voor de zeer grote kunstenaars, dan stijgen hun scheppingen uit boven de scheidslijnen binnen het christendom. Wordt de Pietà van Michelangelo genegeerd door alle niet-roomse kunstliefhebbers? Kopen katholieken nooit een kaartje voor Bach's Matthäus Passion? Of protestanten voor Verdi's Requiem?

Van requiem gesproken, ook dit van oorsprong katholieke gegeven is geworden tot een boven-kerkelijke bron voor rouw en inkeer. Brahms maakte er zijn Deutsches Requiem van. Fauré modelleerde het requiem naar zijn eigen smaak. Britten heeft in zijn War Requiem de Latijnse tekst doorweven met anti-oorlogspoëzie van Wilfred Owen.

Terug naar Bach

In de Lutherse kerk waren de Latijnse misteksten geenszins taboe. Behalve de Hohe Messe heeft Bach nog vier z.g. 'Kleine', Lutherse mis-sen gecomponeerd (BWV 233 t/m 236). De Duitse titel 'Hohe Messe' is een Nederlandse uitvinding, die in Duitsland niet gebruikt wordt. Daar heet het werk H-moll Messe (mis in b-klein, BWV 232).

Tijdens zijn leven is Bach's Hoogmis nooit uitgevoerd. Een deel er van heeft hij ingestuurd als proeve van bekwaamheid, toen hij solliciteerde naar de post van hofmuzikant bij de katholieke vorst Friedrich August II in Dresden. Met die nevenfunctie hoopte hij meer status te verwerven voor zijn baan als cantor in de Lutherse Thomaskirche in Leipzig, waar hij zich beknibbeld voelde. De titel in Dresden kreeg hij pas jaren later, maar de bejegening in Leipzig werd er niet beter door.

Ontstaan en opbouw

J.S.Bach (1685-1750) completeerde zijn H-moll Messe tegen het einde van zijn leven, maar delen er van had hij veel eerder geschreven, of waren omwerkingen van eerder gebruikte stukken. Zo was het Sanctus al een kwart eeuw eerder geschreven en uitgevoerd. Het Kyrie en Gloria gebruikte Bach voor de bovengenoemde sollicitatie in Dresden in 1733. Het aangrijpende Crucifixus is 35 jaar eerder ontstaan, tóen als openingskoor voor de cantate BWV 12, genaamd Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen. Voor het voorspel van de beroemde alt-aria Agnus Dei heeft Bach het thema gebruikt van een alt-aria uit cantate BWV 11.

De recycling van eigen werk was (en is) bij componisten niet ongebruikelijk. Bij Bach leidt het nooit tot een goedkope ratjetoe van materiaal. In tegendeel, de Hohe Messe is een grootse en meeslepemde eenheid, waarin de zeer contrasterende delen de oren gespist houden.

De vier eerste maten van nummer 1 zijn een imposante en statige opening, die gevolgd wordt door een opbouw van klein naar groot. Zulke stapsgewijze ontwikkeling horen we ook in andere koren, b.v. Gratias, Et in carnatus est en Dona nobis pacem. Daarentegen wordt van het begin af groots uitpakkt in de koren Gloria in excelsis, Cum Sancto Spiritu, Sanctus en Osanna.

De aria's en duetten zijn bijna altijd intieme intermezzi. Soms spelen de violen slechts een eenstemmige melodie, zoals in het duet Christe Eleison en de alt-aria Agnus Dei. Vaak speelt naast de zanger een 'obligaat' solo-instrument, zoals in de sopraan-aria Laudamus te, de bas-aria's Quoniam en Et in Spiritum of de tenor-aria Benedictus, waarin fluit en zanger op verstilde wijze het slot voorbereiden.

Uitvoeringspraktijk

Omdat Bach zelf de Hohe Messe nooit als geheel heeft uitgevoerd, kunnen we niet afgaan op gegevens over aantallen uitvoerders. Er is geëxperimenteerd met een minimalistische benadering: één zanger voor elke koorpartij en één speler voor iedere orkest-sectie. Dat werkt soms goed bij kleinschalige cantates en instrumentale concerten.

Maar de Hohe Messe en ook de passionen van Bach vragen door hun structuur om de contrasten van klein tot groot en omgekeerd. Het is bekend dat Bach zelf voor zulke werken streefde naar een grotere bezetting dan hij doorgaans ter beschikking had.

In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw hebben gespecialiseerde ensembles en solisten het initiatief genomen voor 'authentieke' uitvoeringen van barokmuziek. Langzaam aan heeft dit geleid tot een algeheel stijlbefef, ook bij niet-specialisten en bij orkesten die op 'moderne' instrumenten spelen. Daardoor zijn de tempi nu minder slepend, is de samenklank doorzichtiger en is de ritmiek meer genuanceerd. Zangers letten meer op het woord en zijn expressie en spelers zijn zich bewust van de 'affecten' (gestandaardiseerde expressie) in hun melodische wendingen.

Hohe messe BWV 232

I - MISSA

Kyrie

Kyrie eleison - Coro (a 5)

Kyrie eleison. Heer, ontferm U over ons.

Christe eleison - Duetto (Soprano I, II)

Christe eleison. Christus, ontferm U over ons.

Kyrie eleison - Coro (a 4)

Kyrie eleison. Heer, ontferm U over ons.

Gloria

Gloria in excelsis - Coro (a 5)

Gloria in excelsis Deo. Ere zij God in de hoge.

Et in terra pax - Coro (a 5)

Et in terra pax hominibus
bonae voluntatis. En vrede op aarde voor mensen
van goede wil.

Laudamus te - Aria (soprano II)

Laudamus te, benedicimus te, Wij loven U, wij zegenen U,
adoramus te, glorificamus te. wij aanbidden U, wij verheerlijken U.

Gratias agimus tibi - Coro (a 4)

Gratias agimus tibi propter magnam Wij zeggen U dank om Uw grote
gloriam tuam. heerlijkheid.

Domine Deus - Duetto (soprano I, tenore)

Domine Deus, rex coelestis, Deus Pater Heer God, hemelse koning, God Vader
omnipotens. Domine Fili unigenite, almachtig. Eniggeboren Zoon,
Jesu Christe altissime, Domine Deus, Jezus Christus, allerhoogste, Heer God,
agnus Dei, Filius Patris. lam Gods, Zoon van de Vader.

Qui tollis peccata mundi - Aria (alto)

Qui tollis peccata mundi, miserere nobis. U, die de zonden der wereld draagt,
Qui tollis peccata mundi, suscipe ontferm U over ons, verhoor
deprecationem nostram. ons gebed.

Qui sedes ad dexteram Patris - Aria (alto)

Qui sedes ad dexteram Patris, U, die aan de rechterhand van de Vader
miserere nobis. zit, ontferm U over ons.

Quoniam tu solus sanctus - Aria (basso)

Quoniam tu solus sanctus, Want U alleen bent heilig,
tu solus Dominus, U alleen de Heer, U alleen
tu solus altissimus, Jesu Christe. de allerhoogste, Jezus Christus.

Cum sancto spiritu - Coro (a 5)

Cum Sancto Spiritu in gloria Met de Heilige Geest in de heerlijkheid
Dei Patris. Amen. van God de Vader. Amen.

II Symbolum nicenum

Credo

Credo in unum Deum - Coro (a 5)

Credo in unum Deum. Ik geloof in één God.

Patrem omnipotentem - Coro (a 4)

(Credo in unum Deum) Patrem (Ik geloof in één God) De Almachtige,
omnipotentem, factorem coeli et terrae, Schepper van hemel en aarde, en van
visibilium omnium et in invisibilium. alle zichtbare en onzichtbare dingen.

Et in unum Dominum - Duetto

(soprano I - alto)

Et in unum Dominum, Jesum Christum, En in één Heer Jezus Christus,
Filius Dei unigenitum, et ex Patre de eniggeboren Zoon van God, vóór
natum ante omnia saecula. alle eeuwigheid uit de Vader geboren.
Deum de Deo, lumen de lumine, God van God, Licht van Licht,
Deum verum de Deo vero, genitum, ware God van ware God, geboren, niet
non factum, consubstantialem Patri, gemaakt, één in wezen met de Vader
per quem omnia facta sunt. door wie alle dingen gemaakt zijn.
Qui propter nos homines et propter Die om ons mensen en om ons
nostram salutem descendit de coelis. heil uit de hemel is neergedaald.

Et incarnatus est - Coro (a 5)
 Et incarnatus est
 de Spiritu Sancto ex Maria virgine,
 et homo factus est.

Crucifixus - Coro (a 4)
 Crucifixus etiam pro nobis
 sub Pontio Pilato, passus
 et sepultus est.

Et resurrexit - Coro (a 5)
 Et resurrexit tertia die secundum
 scripturas, et ascendit in coelum, sedet
 ad dexteram Patris,
 et iterum venturus est cum gloria
 judicare vivos et mortuos,
 cujus regni non erit finis.

Et in spiritum sanctum - Aria (basso)
 Et in Spiritum Sanctum, Dominum
 et vivificantem, qui ex Patre
 Filioque procedit,
 qui cum Patre et Filio simul
 adoratur et conglorificatur,
 qui locutus est per Prophetas.

Et unam sanctam catholicam
 et apostolicam Ecclesiam.

Confiteor unum baptisma - Coro (a 5)
 Confiteor unum baptisma
 in remissionem peccatorum.

Et expecto resurrectionem - Coro (a 5)
 Et expecto resurrectionem
 mortuorum.
 Et vitam venturi saeculi. Amen.

En het vlees heeft aangenomen door
 de Heilige Geest, uit de maagd Maria,
 en mens geworden is.

Die ook onder Pontius Pilatus voor
 ons gekruisigd is, geleden heeft
 en begraven is.

En op de derde dag verreezen volgens
 de Schriften, ten hemel gevaren en
 zetelt aan de rechterhand van de Vader.
 Hij zal wederkomen met heerlijkheid
 om de levenden en de doden te oordelen.
 En aan zijn rijk zal geen einde komen.

En in de Heilige Geest, de Heer die
 levend maakt, die uit de Vader en de
 Zoon voortkomt;
 die samen met de Vader en de Zoon
 aanbeden en verheerlijkt wordt;
 die door profeten heeft gesproken,

En in de ene, heilige, katholieke
 en apostolische kerk.

Ik belijd één doopsel
 tot vergeving van zonden.

Ik verwacht de verrijzenis van
 de doden.
 En het toekomstig eeuwig leven. Amen.

III Sanctus

Sanctus

Sanctus - Coro (a 6)
 Sanctus, sanctus, sanctus
 Dominus Deus Sabaoth.
 Pleni sunt coeli et terra gloria ejus.

Heilig, heilig, heilig is God de Heer,
 de God der hemelse machten.
 Hemel en aarde zijn vol van zijn heerlijkheid.

IV Osanna, Benedictus, Agnus Dei, Dona Nobis Pacem

Osanna, Benedictus

Osanna - Coro (a 8)
 Osanna in excelsis.

Hosanna in den hoge.

Benedictus - Aria (tenore)

Benedictus qui venit
 in nomine Domini.

Gezegend Hij die komt
 in de naam van de Heer.

Osanna in excelsis - Coro (a 8) da capo
 Osanna in excelsis.

Hosanna in den hoge.

Agnus Dei

Agnus Dei - Aria (alto)
 Agnus Dei,
 qui tollis peccata mundi,
 miserere nobis.

Lam Gods,
 dat de zonden der wereld wegneemt,
 ontferm U over ons.

Dona nobis pacem - Coro (a 4)
 Dona nobis pacem.

Geef ons vrede.

MUZIEK IN JEROEN

ZOMERSERIE 2015

OUDE JEROENSKERK | NOORDWIJK

Donderdag	9 juli	Dick Sanderman
Donderdag	16 juli	Kees van Eersel
Donderdag	30 juli	Lidia Ksiazkiewicz (Straatsburg)
Donderdag	6 augustus	Aart de Kort
Donderdag	13 augustus	Erwin Wiersinga
Donderdag	20 augustus	Jaco van Leeuwen

Toegang orgelconcerten: € 7,- (Vrienden € 5,-)

Aanvang concerten: 20.15 uur

www.muziekinjeroen.nl